

ATATÜRK'ÜN ERZURUM'DAKİ EVİ

Gültekin Kamil BİRLİK*

ÖZET

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da, arkadaşlarıyla birlikte uzun süre kaldığı ev, Milli Mücadele'de önemli olaylara ev sahipliği yapmıştır. Evde, Erzurum Kongresi de dâhil olmak üzere, o dönemde yaşanan olaylar görüşülmüş, önemli kararlar alınmıştır. Yine bu evde, ileride Cumhuriyetin ilan edileceği ve diğer inkılapların yapılacağı Mustafa Kemal Paşa tarafından dile getirilmiştir.

Şapka İktisası Hakkındaki Kanun'un kabulü öncesinde Erzurum'da görülen tepkiler nedeniyle, Erzurumlular üzüntülerini bildirmiş, ayrıca 31 Aralık 1925'te Erzurum Vilayeti Meclis-i Umumisi, evi Mustafa Kemal Paşa'ya hediye etme kararı almıştır. Evin hediye ediliş gerekçesi, vatanın kurtarılması planını bu evde yapmış olmasıdır. 8 Şubat 1926'da adına tapuya kaydedilen evin anahtarını, seçilen heyet Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşa'ya teslim etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, evi, aynı yıl mahalli Cumhuriyet Halk Fırkasının istifadesine bırakmış, ancak ev o dönemde lojman olarak kullanılmıştır. Atatürk, çiftliklerinin bağışında ve vasiyetinde evi bağışlamadığından, vefatı sonrasında ev, kanuni varisi olan Makbule Boysan'a kalmıştır. Ev, daha sonra Makbule Boysan tarafından Çocuk Esirgeme Kurumuna satılmıştır.

Ev, Çocuk Esirgeme Kurumunun olduktan sonra, önce bu amaçla kullanılmış, daha sonra onarılarak 1984'te "Atatürk Evi Müzesi" olarak ziyarete açılmıştır. Kültür Bakanlığı, 2001'de Atatürk Evi'nin yeniden düzenlenmesine yönelik kapsamlı bir çalışma başlatmış, 2003'te Atatürk Evi Müzesini ziyarete açmıştır. Müzenin Kültür ve Turizm Bakanlığına devredilmesi ise 2009 yılında gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Atatürk, Erzurum, Makbule Boysan.

* Dr., gkbirlik@gmail.com

ATATÜRK'S HOUSE IN ERZURUM

ABSTRACT

The house in which Mustafa Kemal Pasha and his friends stayed during the Turkish Liberation War witnessed significant events. In this particular house many events of the time including Erzurum Congress were discussed about and decided upon. It was in this house that the Republic would be declared and the other reforms would be implemented.

Before the Law on Hat Reform was accepted, people living in Erzurum stated that they were genuinely sorry for the negative reactions against this reform in Erzurum, and declared that they decided to present this house as a gift to Mustafa Kemal Pasha after a decision taken on 31 December 1925 by Erzurum Town Council. The reason for this decision was the fact that the plans concerning the liberation of the country were made in this house. On 8 February 1926, a committee submitted the key of the house which was registered officially in his name to Mustafa Kemal Pasha.

In the same year Mustafa Kemal Pasha left the house to the control of the local Republican People's Party but it was used as a state estate. As Atatürk did not include the house within his will and the donation of his farms, the house was passed to his legal inheritor Makhbule Boysan. Later on, the house was sold to the State Orphanage. After being purchased by the state Orphanage, for some time the house was used as Orphanage and then in 1984 it was transformed to "Atatürk House Museum." In 2001, the Ministry of Cultural affairs started a comprehensive project to renovate Atatürk's House and opened it to visitors. In 2009, this museum was transferred to the Ministry of Tourism and Cultural affairs.

Key Words: Mustafa Kemal Pasha, Atatürk, Erzurum, Makhbule Boysan.

Giriş

Bu çalışmayla, Atatürk'ün Erzurum'daki evinin, onun hayatında işgal ettiği yer ile Atatürk'e hediye edilışinden günümüze kadar geçirdiği sürecin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu konudaki önceki çalışmalar incelendiğinde, evin günümüze kadar olan gelişimini içermedikleri görölmektedir. Önceki çalışmaların yalnızca bir tanesinde, tapu kayıtları ve resmi yazışmalar incelenmiş, diğerlerinde ise incelenmemiştir. Bu nedenlerle, yapılan bu çalışmayla, evin geçirdiği sürecin detaylı olarak incelenmesi, önceki çalışmalardaki eksik kalan konuların tamamlanması ve hatalı bilgilerin düzeltilmesi hedeflenmiştir.

Atatürk'ün Erzurum'daki evi halen "Atatürk Evi Müzesi" olarak hizmet vermektedir. Önceki çalışmalarda bulunmayan, Müzenin oluşturulma süreci, ortaya konulması amaçlanan diğer bir konudur.

Atatürk'ün Erzurum'daki evi ile ilgili yapılan bu çalışmanın kapsamına; Mustafa Kemal Paşa'nın bu evde kaldığı süre içerisinde yaşanan önemli olaylar, evin Mustafa Kemal Paşa'ya hediye edilışı, vefatı sonrasında ev ile ilgili yaşanan gelişmeler ve evin Atatürk için müze haline dönüştürölme süreci alınmıştır.

Çalışma yöntemi olarak, evin Atatürk'ün hayatındaki yerini ortaya koyabilmek için, bu evde kaldığı süre içinde yaşanan önemli olaylar incelenmiştir. Daha sonra, evin hediye edilışinden günümüze kadar olan sürecinin, tapu kayıtları ve resmi yazışmalar üzerinden takip edilmesi esas alınmıştır.

İlave bilgi edinmek için, döneme tanıklık yapan kişilerin konuyla ilgili eserlerine başvurulduktan sonra, ev hakkında yapılan önceki çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardaki eksik ve hatalı bilgileri düzeltecek şekilde çalışmaya ilaveler yapılmıştır.

Çalışmanın çerçevesi bu şekilde ortaya konulduktan sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın bu eve taşınmadan önce Erzurum'da kaldığı yer ve yaptığı faaliyetler hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

3 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Pařa¹, Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait olan binayı Müfettiřlik Karargâhı olarak kullanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın ordudan ve askerlikten istifasına kadar Milli Mücadele grubunun ilk toplantıları bu karargâh binasında yapılmış, kararlar burada alınmıştı. Mustafa Kemal Paşa bu karargâh binasının yakınında

1 Kemal Atatürk, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2007, s. 30.

bulunan küçük, yeni bir evde de ikamet etmişti.² Bu ev Kolordu emrindeydi ve Kâzım Karabekir Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya tahsis edilmişti.³

Mustafa Kemal Paşa, kendi karargâhından Kâzım (Dirik) Bey, Hüsrev (Gerede) Bey ve Refik (Saydam) Bey ile Kâzım Karabekir Paşa, Rauf (Orbay) Bey, Süreyya (Yiğit) Bey ve (Vali) Münir (Akkaya) Bey ile yaptığı ilk konuşmasında, genel durum hakkında bilgi vermiş, izlenmesini gerekli gördüğü yolu açıklamıştır. Mustafa Kemal Paşa, mücadelenin artık el altından yürütülemeyeceğini, açıkça ortaya çıkıp milletin haklarını dile getirmek gerektiğini söylemiştir. Bu değerlendirmesi sonrasında, kendisinin liderliğini kabul etme konusunu düşünceleri için onlara zaman vermiş, tekrar toplandıığında ise, onun liderliği kabul edilmiştir.⁴ Mustafa Kemal Paşa bu toplantıda, yapılması gerekenin, milli hâkimiyete dayanan, kayıtsız ve şartsız bağımsız bir Türk devleti kurmak olduğunu da açıklamıştır.⁵

Erzurum'daki faaliyetlerin duyulması üzerine, İstanbul'daki olumsuz ortamın etkisiyle, Padişah Mustafa Kemal Paşa'yı makine başına çağırmıştır.⁶ Mustafa Kemal Paşa, 8/9 Temmuz 1919 gecesi sarayla yaptığı telgraf başı görüşmesinde, Padişah tarafından İstanbul'a dönmesi istenmiş, ancak kabul etmeyince resmi görevine son verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu gelişme üzerine, vazifeye birlikte askerlikten de istifa ettiğini bildirmiştir.⁷

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ERZURUM'DA BULUNDUĞU SÜRE İÇİNDE EVDE YAŞANILAN ÖNEMLİ OLAYLAR

Mustafa Kemal Paşa istifası sonrasında, artık Kolordu ikametgâhında kalamayacağını,⁸ çalışmaları da ilerlemiş olduğundan, toplu bulunmalarının gerekli olduğunu düşünmüş, bu nedenle herkesi içine toplayabilecek bir bina bulunması ihtiyacını dile getirmişti. Herkesin birbirinden uzak yerlerde ve semt-

2 Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1997, s. 97.

3 Nuyan Yiğit, **Atatürk'le Otuz Yıl İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2006, s. 118, 119.

4 Atatürk, **a.g.e.**, s. 30, 31; Kansu, **a.g.e.**, s. 30-34; Yiğit, **a.g.e.**, s. 117, 118.

5 Kansu, **a.g.e.**, s. 32.

6 Kansu, **a.g.e.**, s. 37.

7 Atatürk, **a.g.e.**, s. 33.

8 Yiğit, **a.g.e.**, s. 119.

lerde oturmaları devamlı gece toplantılarını zora sokmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldikten birkaç gün sonra Vali Münir Bey özel nedenlerle ayrı-
lıp İstanbul'a gittiğinden, onun boşalttığı binaya taşınıldı. Artık herkes bu evde
çalışıyor, yemek yiyor ve yatıyordu.

Bu bina Mumcu-i Süfla Mahallesi'nde, Çaykarye⁹ Deresi'nin kenarındaydı. Kâgir olan bu bina Erzurum'un en güzel evlerinden biriydi. Önünde başka bir ev yoktu ve adeta boş arsaların içinde tek bir ev gibi görünmekteydi. Dekor bakımından da ev mükemmeldi. Girişte sağda müstakil bir oda, ikinci odaya çıkış merdiveni ve birinci kattaki sofaya geçiş vardı. Bu sofanın üzerinde sağlı sollu iki büyük oda bulunmaktaydı. İkinci katta bir salon ve bu salona kapıları açılan üç büyük oda ve helâlar yer almaktaydı. Çatı katında ise iki küçük oda bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa ikinci katta, merdivenden çıkınca sağdaki odada kalıyordu. Odanın mefruşatı: bir karyola, üzerinde aynası olan bir konsol, bir yuvarlak orta masa ve birkaç sandalyeden ibaretti. Rauf Bey ve diğer kalanların odaları da ikinci kattaydı. Kâzım Bey'in çalışma odası da bu katta bulunuyordu. Salonda on beş yirmi kişinin etrafında oturabileceği bir tahta masa bulunmaktaydı. Bu masada hem çalışılır, hem de birlikte yemek yenilirdi.¹⁰

Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Erzurum'da bulunanların yazdıkları eserler incelendiğinde, bu eve ne zaman taşınıldığı konusunda fikir birliği olmadığı görülmektedir. Birinci gruptakiler, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a varışından birkaç gün sonra bu eve taşınıldığını anlatmıştır. Mazhar Müfit (Kansu) Bey, yukarıda belirtildiği gibi, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelişinden birkaç gün sonra Vali Münir Bey'in İstanbul'a gittiğini, sonrasında da bu eve taşınıldığı bilgisini vermiş, buna ilişkin tarih belirtmemiştir. Rauf Bey de, tarih vermeden, Erzurum'a varışlarından birkaç gün sonra bu eve taşındıklarını anlatmıştır.¹¹

İkinci gruptakiler taşınma tarihi hakkında bilgi vermekle birlikte, farklı tarihleri işaret etmektedirler. Hüsrev Bey, Vali Münir Bey'in 24 Temmuz 1919'da İstanbul'a gittiğini ve eve bu tarihte taşınıldığını belirtmiştir.¹² Kâzım Karabekir Paşa, Valinin gitmesiyle boşalan Alman Konsoloshanesi'ni¹³ Mustafa Kemal

9 "Daha sonra Çaykara adını almıştır."

10 Kansu, **a.g.e.**, s. 97, 99.

11 Rauf Orbay, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 319.

12 Sami Ünal (Haz.), **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 60, 61.

13 "İleride değinileceği gibi, bu ev bir dönem Almanya Konsolosluğu olarak kullanılmıştı."

Paşa, Rauf Bey ve arkadaşlarına tahsis ettiğini anlatmıştır.¹⁴ Kâzım Karabekir Paşa'nın kitabındaki olaylar incelendiğinde taşınma tarihinin 30 Temmuz 1919 olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Erzurum Belediye Reisi Nafiz Bey ve Erzurum Meclis-i Umumi Azası Tevfik Bey, 1926 yılındaki beyanlarında, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk defa "ferd-i millet" olarak memleketi felaketten kurtarmağa karar verdiği gün bu evde kaldığını belirtmiştir.¹⁵ Bu tarih 9 Temmuz 1919'a karşılık gelmektedir.

Görüldüğü gibi, anlatımlardan, bu eve taşınma tarihi net olarak belirlenmemektedir. Evde geçen olayların anlatıldığı aşağıdaki açıklamalar da dikkate alındığında, Mustafa Kemal Paşa'nın 9 Temmuz 1919'daki istifasından sonraki, Erzurum Kongresinin açılış tarihi olan 23 Temmuz 1919 tarihinden önceki bir günde eve taşınıldığı sonucuna varılmaktadır.

Ev üzerine yapılan çalışmalarda da taşınma tarihi ve evde kalma süresi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Fahrettin Kırzioğlu, Mustafa Kemal Paşa'nın 52 gün boyunca kaldığını belirttiği ev ile ilgili olarak, Cevat (Dursunoğlu) Bey ile yaptığı görüşmede bilgi almıştır. Buna göre, Mustafa Kemal Paşa istifasını müteakip (9 Temmuz 1919)'da bu eve taşınmıştır. Fahrettin Kırzioğlu'nun ifadesinden, Cevat Bey'in, istifa sonrasında taşınıldığını söylediği, 9 Temmuz 1919 tarihinin ise, kendisi tarafından, konuya açıklık getirmek için ilave edildiği anlaşılmaktadır.¹⁶ Mehmet Önder de, Mustafa Kemal Paşa'nın 9 Temmuz 1919'da askerlikten istifa ettikten sonra, 29 Ağustos 1919'da Sivas'a gidinceye kadar toplam 52 gün, Rauf Bey ve arkadaşlarıyla birlikte bu evde kaldığını ifade etmiştir.¹⁷ İbrahim Ethem Atnur da Mustafa Kemal Paşa'nın 52 gün bu evde kaldığı düşüncesini benimsemiştir.¹⁸ Ayrıca, Erzurum Atatürk Evi Müzesi Broşüründe de 52 gün kalındığı bilgisi bulunmaktadır.¹⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın bu eve ta-

14 Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz-1**, (Yay. Haz. Faruk Özerergin), Emre Yayınları, İstanbul, 2000, s. 269.

15 **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Şubat 1926, s. 1.

16 Fahrettin Kırzioğlu, "Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki Evi", **50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi**, Cilt:1, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1973, s. 192, 195, 196.

17 Mehmet Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1988, s. 34.

18 İbrahim Ethem Atnur, "Erzurum'dan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e Armağan: Atatürk Evi", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Yıl:11, Sayı:27, Erzurum 2005, s. 313, 314.

19 **Erzurum Atatürk Evi Müzesi Broşürü**, T.C. Erzurum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

şınma tarihi, döneme tanıklık edenlerce aynı tarih olarak ifade edilemediğinden, onun, bu evde 52 gün boyunca kaldığını söylemek hatalı görünmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresinin yapıldığı dönemde de dâhil olmak üzere, Erzurum'da bulunduğu sürenin büyük bir bölümünde bu evde kalmıştır. Bu yüzden, evde, Milli Mücadele ile ilgili önemli görüşmeler yapılmış, önemli konular hakkında kararlar alınmıştır. Aşağıda, evdeki bu faaliyetlere ilişkin örnekler verilmiştir.

Milli Mücadele için görüş birliğine varılan kişilerin görevden alınmaları ve İstanbul'a çağrılmaları, bu dönemde uğraşılan bir problem olmuştur. Bu kapsamda, 3'ncü Kolordu Komutanı Refet (Bele) Bey'in, kendi yerine görevlendirilen kişiye komutayı devretmesi ve görevinden istifa etmesi, Mustafa Kemal Paşa'yı memnun etmemiştir.²⁰ 15 Temmuz 1919 tarihinde, istifa olayı bu evde öğrenildikten sonra konu ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa Refet Bey'in, çağrıldığı İstanbul'a gitmeyerek Sivas'a hareket etmesiyle, daha önce kararlaştırdıkları gibi davrandığını, ancak kumandayı güvendiği kişiye teslim etmeden önce kendisine bildirmiş olsaydı, bundan daha da memnun kalacağını söylemiştir.²¹

İngiltere'nin, Erzurum Kongresinin toplanmasını engelleme kapsamında yaptığı bir girişimi de bu evde gerçekleşmiştir. Lord Curzon'un yeğeni olan Miralay Ravlinson²² Mustafa Kemal Paşa'yı bu evde ziyarete gelmiştir. Ravlinson, Kongrenin toplanmamasını, hükümetinin buna izin vermeyeceğini söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, milletçe bu Kongrenin açılmasına karar verildiği, bunun için hükümetinden ya da kendisinden izin istenmediği cevabını vermiştir. Ravlinson'un, Kongrenin toplanması halinde kuvvet kullanarak dağıtılacağını söylemesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa da, kuvvete kuvvetle karşılık vererek milletin kararını yerine getireceklerini ve ne pahasına olursa olsun Kongreyi açacaklarını bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa daha sonra görüşmenin bittiğini söylemiş ve Ravlinson evden gönderilmiştir.²³ Kâzım Karabekir Paşa bu konuya ilişkin olarak, Ravlinson'un, Kongrenin yapılma-

20 Atatürk, **a.g.e.**, s. 35.

21 Kansu, **a.g.e.**, s. 55, 56.

22 "Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa ve Hüsrev Bey, Ravlinson'un yarbay olduğunu belirtmektedir." **TBMM Gizli Celse Zabıtları (GCZ)**, Devre:1, C 1, İçtima:1, 24 Nisan 1920, 2. İnikat, 4. Celse, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 5; Karabekir, **a.g.e.**, s. 251; Ünal, **a.g.e.**, s. 63.

23 Kansu, **a.g.e.**, s. 55, 56; Yiğit, **a.g.e.**, s. 125.

ması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Kongreye alınmaması için var gücüyle çalıştığı bilgisini vermiştir.²⁴

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum ile bütün Kafkasya'nın mümessili, ayrıca Londra'da yetkiye sahip bir kişi şeklinde tanımladığı Kaymakam Ravlinson ile görüşmesini, İngilizlerle ilk teması olarak açıklamıştır. 24 Nisan 1920 tarihindeki Meclisteki gizli oturumda, Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği bilgiye göre, Ravlinson bu görüşmede, çok daha ilginç taleplerde bulunmuştur. Ravlinson, Boğazlardan sarfınazar edilmesini, Adalar Denizi sahilinde Yunanlılara imtiyazlar, benzer şekilde Fransızlara da bazı imtiyazlar verilmesini istemiş, bunların, Türkleri sarsmayacağı düşüncesinde olduğunu söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa ise, bu taleplerin uygulanmasının mümkün olmadığı, milletçe bunların kabul edilemeyeceği yönünde cevap vermiştir.²⁵

Erzurum Kongresinin açıldığı gün olan 23 Temmuz 1919'u 24 Temmuzla bağlayan gece saat iki civarında, İstanbul'dan gelen haberle, hükümetin, Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanması için askerî ve sivil makamlara emir verdiği, ayrıca asi olarak ilan ettiği bilgisi öğrenilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu gelişme üzerine telaş ve endişe göstermeden, evde yanında hazır bulunanlara, bunun daha bir başlangıç olduğunu, ileride çok daha zor durumlarla karşılaşacaklarını, fakat her türlü zorluğu yeneceklerini söylemiştir.²⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresine üye olarak girip girmemesi, girdikten sonra Kongreye başkan olup olmaması konusunda kararsızlık gösterenler olmuştu. Mustafa Kemal Paşa ise, zaman geçirmeden milli iradenin faaliyete geçirilmesini ve milletin doğrudan doğruya fiili ve silahlı tedbirler almasını istediğinden, Kongreye katılmaya ve onu idare etmeye karar vermişti. Kongrenin bitimine iki üç gün kala da, bazı yakın arkadaşları, onun Heyet-i Temsilîyeye girişini sakıncalı bulmuşlardı.²⁷

Mustafa Kemal Paşa 5 Ağustos 1919 tarihinde, bu evdeki odasında, yakın çevresindekilerin, Heyet-i Temsilîyeye girme konusundaki fikirlerini ve kararlarını gizli olarak yazmalarını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa olumlu ve olumsuz görüşleri okuduktan sonra, Heyet-i Temsilîyeye mutlaka girmesi gerektiğini,

24 Karabekir, **a.g.e.**, s. 227.

25 **TBMM GCZ**, D:1, C: 1, İ:1, s. 5.

26 "Hükümetin bu isteği sonrasında, 15'nci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa ile Erzurum Vali Vekili, böyle emrin uygulanamayacağı yönündeki cevabı İstanbul'a göndermişlerdi." Kansu, **a.g.e.**, s. 86, 88, 93.

27 Atatürk, **a.g.e.**, s. 47, 48.

Kongrenin o güne kadar önemli kararlar aldığını, bu kararların uygulanmasını ve milli hayatı ilgilendiren işleri, başkalarının anlayışına bırakamayacağını açıklamıştır.²⁸

Kongrenin bittiği günün gecesinde Süreyya Bey ve Mazhar Müfit Bey ile beraberken, Mustafa Kemal Paşa geleceğe ilişkin planlarını bu evde not ettirmiştir. Mazhar Müfit Bey'in yazdıklarına göre; Mustafa Kemal Paşa bu plan kapsamında, zaferden sonra hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağını, Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gerekenin yapılacağını, tesettür ve fesin kalkacağını, medeni milletler gibi şapka giyileceğini ve Latin harflerinin kabul edileceğini açıklamıştır.²⁹

Aynı akşam evde, Kongrede alınan kararlar üzerine de konuşulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresiyle, genel milli kongre niteliği taşıyacak olan Sivas Kongresi için bir esas hazırlanmış olduğunu, bu esasların Sivas'ta işlenerek genişletileceğini söylemiştir. Memlekete milli iradenin hâkim olacağını, Kuvay-ı Milliye'nin de bu iradeye tabi olmasıyla çok şeylerin yapılacağını ifade etmiştir. Ayrıca, Kongrede ele alınan fikirler hakkında, Kongrenin bir siyasi partiye dönüştürülmesi isteğinin reddedilmesinin çok yerinde olduğunu, siyasi partiye değil milli birliğe ihtiyaç duyulduğunu anlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu değerlendirmesi sonrasında, Erzurum'da ve Kongrede gördüğü samimiyet, fedakârlık ve azmin kendisini çok cesaretlendirdiğini, memleketi kurtarma yolundaki cesaretini artırdığını vurgulamıştır.³⁰

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta da bu konuya değinerek, askerlikten istifası sonrasında bütün Erzurum halkının ve Vilâyet-i Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinin Erzurum Şubesinin, kendisi hakkında gösterdiği güven ve yakınlığın, kendisinde unutulmaz hatıralar bıraktığını, bunu açıkça söylemeyi bir görev olarak gördüğünü açıklamıştır.³¹

Sivas Kongresinin hazırlıkları da bu evde konuşulan konular arasındadır. Sivas'a ulaşım ile ilgili sorunlar konuşmada gündeme gelmiş, daha sonra ulaşım için ihtiyaç duyulan para konusu görüşülmüştür. Ulaşım için gereken paraya

28 Kansu, **a.g.e.**, s. 106-109; Yiğit, **a.g.e.**, s. 135. "Hüsrev Bey bu toplantının tarihini 4 Ağustos 1919 olarak göstermiştir." Ünal, **a.g.e.**, s. 65.

29 "Mazhar Müfit Kansu kitabında, Kongrenin bittiği günün gecesinde (7 Ağustos 1919) bu konuşmanın geçtiğini belirtmekle birlikte, konuşma tarihini yanlışlıkla 7/8 Temmuz 1919 olarak not etmiştir." Kansu, **a.g.e.**, s. 127-131; Yiğit, **a.g.e.**, s. 129, 130.

30 Kansu, **a.g.e.**, s. 74, 128-130.

31 Atatürk, **a.g.e.**, s. 44.

sahip olunmaması, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, herkesi üzmekeydi. Bu sorun, daha sonra Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinin Erzurum Şubesinin yardımı ile çözümlenmiştir.

Manda konusu da evdeki bu görüşmede gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa kesin bir tavırla, manda taraftarlarının, memleketi, Amerikan mandasına veya İngiliz himayesine terk ederek kurtaracakları sandıklarını, kendi rahatlarını temin etmek için, bütün bir vatani ve tarih boyunca devam edip gelen Türk istiklalini feda etmek istediklerini açıklamıştır.³²

Manda konusu Erzurum Kongresi sırasında da gündeme gelmiş, bu evin salonunda yapılan konuşmada Mustafa Kemal Paşa, mandayı istemeyi gaflet ve budalalık olarak nitelemiştir. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da bulunanların da manda fikrini benimsemelerini, içlerinden birinin çıkıp da, "Ya istiklal, ya ölüm" diyememesini eleştirmiştir.³³

Bekir Sami Bey'in gönderdiği yazıda mandayı savunması, evdeki görüşmede gündeme gelmiş, bu düşüncesinden dolayı eleştirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, manda taraftarlarının, başta Padişah olmak üzere, şahsi rahatlık ve emniyetlerini sağlama amacıyla olduklarını, buna karşın, kendi mücadelelerinin başarılı olacağını söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, benzer bir şekilde, manda taraftarlığı hakkında kendisine mektup yazan Halide (Edip Adivar) Hanım'ın, İstanbul'dakilerle aynı fikirde olmasını da eleştirmiş, kendi parolalarının "Ya istiklal, ya ölüm" olduğunu ifade etmiştir.³⁴

Mustafa Kemal Paşa 25 Ağustos 1919'da yine bu evde, Kâzım Bey, Necati Bey ve Cevat (Dursunoğlu) Bey ile birlikte otururken, gelecekte yapılacak işler kapsamında, Meclis-i Mebusanın bir an önce toplanarak milli iradenin ortaya konulması konusu gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa konuyla ilgili olarak, Erzurum'dan mebus seçilmek istediğini, ilk ihtilal adımını attığı bu tarihi şehri temsil etmeyi, her yere tercih edeceğini söylemiştir. Kâzım Bey bunun üzerine, nüfusunun Erzurum'a nakline izin vermesini istemiş, Mustafa Kemal Paşa da, bunun uygun olduğu yönünde cevap vermiştir.

32 Kansu, **a.g.e.**, s. 170, 171.

33 Kansu, **a.g.e.**, s. 179.

34 Yiğit, **a.g.e.**, s. 146; Kansu, **a.g.e.**, s. 179, 183. "28 Temmuz 1919 tarihinde, bu evde yapılan toplantıda Kâzım Karabekir Paşa, Yarbay Ravlinson'un manda üzerine kendisi ile yaptığı konuşmayı gündeme getirmiş, Türk ulusunun bağımsız yaşamayı temel prensip olarak benimsediği cevabını Yarbay Ravlinson'a verdiği anlatmıştır." Ünal, **a.g.e.**, s. 63.

Bu konuşma sonrasında, 26 Ağustos 1919'da Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinde toplanılarak, heyet adına Mustafa Kemal Paşa'ya, Erzurum'un evlatları arasında isminin görünmesinin, bütün hemşerilerce şeref ve iftihar sebebi kabul edileceğinden, ayrıca doğduğu yer istila altında bulunduğundan, Erzurum'u yurt edinerek hemşeriliklerinin kabulü için istekte bulunmaya karar verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 27 Ağustos 1919'da gönderdiği cevap yazısında, hemşerilik teklifine teşekkür ederek, Erzurum nüfusuna kaydının alınması için gerekli işlemin başlatılmasını istemiştir.³⁵

Mustafa Kemal Paşa, nüfusu Erzurum'a alındıktan sonra, Osmanlı Meclisi-i Mebusanı için yapılan seçimlerde, 7 Kasım 1919 tarihinde Erzurum'dan mebus seçilmiştir.³⁶

EVİN MUSTAFA KEMAL PAŞAYA HEDİYE EDİLMESİ

Yukarıda açıklanan gelişmelerin yaşandığı bu evin kime ait olduğu araştırıldığında, Mart 1895 tarihinde Mıgırdiç isimli bir Ermeni adına tapuya kayıt edildiği görülmektedir. Ev, Mıgırdiç tarafından daha sonra terk edilmiş olduğundan, Hazinesinin malı olmuştur.³⁷ Bu tapu bilgisinden, 1915 Ermeni tehciri ile evin terk edilmiş olduğu ve sahibinin tekrar geri dönmediği sonucuna varılmaktadır.

Ev, Maliye tarafından Almanya'nın Erzurum Konsolosluğuna kiraya verilmiş, 1915'ten 1916 yılı Şubat ayına kadar dokuz ay bu amaçla kullanılmıştı. Erzurum'un 16 Şubat 1916 tarihindeki işgali sonrasında ev, Ruslar tarafından Ermeni çete başlarına tahsis edilmişti. 12 Mart 1918'deki Erzurum'un kurtuluşu sonrasında ise, Maliye tarafından Erzurum valisine ikametgâh olarak verilmişti.³⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da iken kaldığı bu ev, daha sonra kendisine hediye edilmiştir. Hediye sonrasında, özellikle Atatürk'ün vefatından sonra ev ile ilgili yeni gelişmeler yaşandığı, bu gelişmelerin günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Tapu kayıtlarına ve resmi yazışmalara göre takip edilen

35 Cevat Dursunoğlu, **Milli Mücadelede Erzurum**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 129, 130.

36 Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 115.

37 **Erzurum Tapu Zabıt Defteri (ETZD)**, Cilt No: 44, Sayfa No: 63, Sıra No: 4.

38 Kırzioğlu, a.g.m., s. 192.

bu gelişmeler aşağıda açıklanmıştır. Bu ev üzerine önceki çalışmalar da ortaya konulan bilgiler de aşağıda ele alınmıştır.

Fahrettin Kırzioğlu, Erzurum depremi nedeniyle Karadeniz seyahatini yarım keserek 30 Eylül 1924'te Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'ya, ertesi günü belediye başkanı tarafından tapusuyla birlikte evin hediye edildiği bilgisini vermiştir.³⁹ Mehmet Önder de benzer şekilde, evin hediye edilisinin, Atatürk'ün Erzurum'a ikinci kez geliş tarihi olan 30 Eylül 1924'te, Erzurumlularca yapıldığını belirtmiştir.⁴⁰

Tapu kayıtları incelendiğinde, evin hediye edilmiş tarihinin farklı olduğu anlaşılmaktadır. Mıgırdıç'ten Hazineye kalan ev, Erzurum İdare-i Hususiyesi (Özel İdaresi) adına 6100 lira bedelle ihalesi yapılmış olduğundan, Erzurum Muhasebe-i Hususiyesi İdaresi adına, 8 Şubat 1926'da tapuya kaydı yapılmıştır. Tapudaki bu işlem, Erzurum Defterdarlığının 8 Şubat 1926 tarih ve 128 numaralı tezkeresi gereğince gerçekleşmiştir.⁴¹

Erzurum Vilayeti Meclis-i Umumisinin (Genel Meclisinin) 31 Aralık 1925 tarihli toplantısında, evin bedelsiz olarak Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hediye edilmesi kararı alınmıştır. Erzurum Vilayeti İdare-i Hususiyesi adına tapuya kayıtlı olan ev, Erzurum Vilayeti İdare-i Hususiyesinin 8 Şubat 1926 tarihli ve 3241/106 numaralı tezkeresi gereğince, 8 Şubat 1926'da Gazi Mustafa Kemal Paşa adına tapuya kayıt edilmiştir.⁴²

Evin hediye edilmiş gerekçesi, Dâhiliye Vekâletinden Başvekâlete 18 Ocak 1926'da gönderilen yazıda bulunmaktadır. 13 Ocak 1926'da Erzurum Vilayetinden alınan bilgileri içeren Dâhiliye Vekâletinin bu yazısında, Meclis-i Umum-i Vilayetin son toplantısında, çok kıymetli hemşerileri olan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, vilayet halkının saygılarını sunmak ve son irtica olayı nedeniyle üzüntülerini iletmek karar alındığı açıklanmıştır. Bu amaçla, Erzurum Belediye Reisi Nafiz Bey ve Bayburt azası Tefvik Bey'den oluşan bir heyetin seçildiği, vatanın kurtarılması hususundaki programını tespit ettiği evin de, Gazi Mustafa Kemal Paşa adına alınarak, bu heyet vasıtasıyla tapusunun ve anahtarının kendisine takdim edilmesine karar verildiği bildirilmiştir. Yazının üzerine daha sonra düşülen notta, bu yazının Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya arz edildiği bilgisi

39 Kırzioğlu, a.g.m., s. 192.

40 Önder, Atatürk Evleri..., a.g.e., s. 34.

41 ETZD, C: 44, S: 63, SR:4.

42 ETZD, C: 44, S: 63, SR:5.

bulunmaktadır.⁴³ Bu yazıdan açıkça anlaşılmaktadır ki, evin Mustafa Kemal Paşa'ya hediye edilmiş gerekçesi, vatanın kurtarılması için bu evde yapmış olduğu çalışmalarınıdır.

Dâhiliye Vekâletinin yazısında geçen irticai olay, şapka giyilmesi üzerine gerçekleşmiştir. Şapka İktisası Hakkındaki Kanun'un kabul edilmesi öncesinde Erzurum'da olayların olduğu, bunun üzerine, uygulanmakta olan idâre-i örfiyye (sıkı yönetim) uygulamasının genişletildiği görülmektedir. 25 Kasım 1925'te Mecliste konuyla ilgili açıklama yapan Başvekîl İsmet (İnönü) Paşa, Erzurum'da bir kısım halkın çarşığı kısmen kapatmaya çalıştığı, valilik önüne gelerek "Biz gâvur memur istemeyiz" diye bağıracağı, daha sonra dağıtıldıkları, olayla ilgili olarak 27 kişinin de tutuklandığı bilgisini vermiştir. İsmet Paşa, Erzurum Vilayetinde idâre-i örfiyye ilan edilmemiş bazı yerler bulunduğunu, bu olay sonrasında oralarda da ilan edildiğini açıklamıştır. Daha sonra, Erzurum'daki idâre-i örfiyyenin genişletilmesi hakkındaki Başvekâlet tezkeresi Mecliste oylanarak kabul edilmiştir.

Aynı oturumda, Erzurum'da meydana gelen irticai hareketi lanetlediklerine dair Erzurum'dan gönderilen bir telgraf da okunmuştur. Belediye Reisi, Halk Fırkası Reisi, Müftü ve diğer ilgililerin imzasıyla gönderilen telgrafta, Erzurum halkının bu kötü olay ve iftiradan dolayı üzüntüleri belirtilmiş, sorumluların cezalandırılması istenmiştir.⁴⁴

İsmet Paşa 12 Aralık 1925 tarihinde Meclisteki konuşmasında, 25 Kasım 1925'te açıkladığı Erzurum'daki olayların, 24 Kasım 1925'te meydana geldiğini belirtmiş ve sorumluları hakkında bilgi vermiştir. Buna göre, olaylarla ilgili olarak Erzurum'da 32 kişi mahkûm olmuş, 10 kişi de Ankara'da mahkeme edilmek üzere tutuklanmıştır.⁴⁵

Dâhiliye Vekâletinden Başvekâlete 27 Ocak 1926'da gönderilen diğer bir yazıda, seçilen heyetin 22 Ocak 1926'da Erzurum'dan hareket ettiği bilgisi verilmiştir.⁴⁶ Heyet bir aylık seyahatten sonra Ankara'ya varmıştır. Erzurum'dan

43 **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu:30.10, Kutu No:1, Dosya No:1, Sıra No:12.

44 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:2, Cilt:19, İçtima:14, 25 Kasım 1925, TBMM Matbaası, Ankara 1977, s. 218-219.

45 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:2, Cilt:20, İçtima:23, 12 Aralık 1925, TBMM Matbaası, Ankara 1977, s. 109, 110. "Erzurum ve çevresinde 24 Kasım 1925'te ilan edilen idâre-i örfiyye 24 Aralık 1925'te sona ermiştir." **TBMM ZC**, D:2, C: 20, İçtima:30, 24 Aralık 1925, s. 252.

46 **BCA**, FK:30.10, K:1, D:1, SR:12.

kızaklarla hareket eden heyet Gümüşhane'ye kadar bu şekilde gitmiş, Gümüşhane'den Maçka'ya kadar arabayla, Maçka'dan Trabzon'a kadar ise otomobil ile seyahat etmiştir. Trabzon'dan İstanbul'a giden heyet, İstanbul'da 15 gün kaldıktan sonra 18 Şubatta Ankara'ya varmıştır.⁴⁷

Heyetin, Ankara'ya geldikten sonra yaptığı faaliyetler hakkında Hâkimiyet-i Milliye gazetesine verdiği bilgi, gazetenin 22 Şubat 1926 tarihli sayısında "Güzel Erzurum, İnkılabın Sadık Şehridir." isimli haberde yer almıştır. Heyet, Erzurum'da yaşanan olaylarla ilgili olarak, birkaç cahil mutaassıbın kendilerinden daha cahil ve gafil buldukları bir takım serserileri önlerine katarak, her zaman olduğu gibi dini alet ederek, şapka meselesini ortaya çıkardıklarını anlatmıştır. Ancak bu hareketin, memleketin namuslu ve faziletli insanlarınca nefret ve lanetle karşılandığını, zaten alınan tedbirlerle olayın anında önlenerek mahkemenin başlatıldığını ve gerekli cezaların verildiğini vurgulamıştır. Heyete göre, üç aydan beri kamuoyunu işgal eden Erzurum'daki olayın esası bundan ibarettir.

Heyet, yaşanan olaylar nedeniyle Erzurumluların duygularını "büyük hemşerilerine" bildirmek ve bu vesileyle maddeten küçük, fakat Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ilk defa "ferd-i millet" olarak memleketi felaketten kurtarmağa karar verdiği gün kalmış olması nedeniyle, tarihi bir kıymeti olan evin anahtarını teslim etmek için geldiklerini açıklamıştır. Erzurum'un bu hediyesinin, manen Erzurum'a bağlı olan büyük hemşerilerinin, maddeten de ilgi ve irtibatını sağlayacağı heyet tarafından ifade edilmiştir.

Heyet, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kendilerini çok samimi bir şekilde kabul ettiğini ve fevkalade teveccüh gösterdiğini, haklarında gösterilen teveccühe karşı şükranlarını açıklamayalisanlarının yetersiz olduğunu anlatmıştır.

Heyet, Heyet-i Vekile üyelerini de ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında, gerek İsmet Paşa, gerekse diğer vekiller, heyete çok fazla iltifat göstermiştir. Heyet, Ankara'da üç beş gün daha kalmak istediklerini, daha sonra bazı işleri çözümlmek için İstanbul'a gideceklerini açıklamıştır.⁴⁸

Gazi Mustafa Kemal Paşa ile heyetin ne zaman görüştüğü bilgisi haberde belirtilmemiştir. Heyetin 18 Şubatta Ankara'ya geldiği, röportajın da 21 Şubatta

47 "22 Şubat tarihinde gazetede yer alan röportajın 21 Şubat tarihinde yapılmış olması lazımdır. Heyet üç gün önce Ankara'ya geldiğini söylediğinden, Ankara'ya geliş tarihinin 18 Şubat 1926 olduğu anlaşılmalıdır." **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Şubat 1926, s. 1.

48 **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Şubat 1926, s. 1, 2.

yapıldığı dikkate alınır, 19, 20 veya 21 Şubat 1926'da görüşmenin yapılmış olabileceği sonucuna varılmaktadır. Ancak, röportaj 21 Şubatta yapıldığına göre, görüşmenin de bu tarihte yapılmış olması ihtimali daha kuvvetlidir.

Erzurum heyeti Ankara'da bulunduğu süre içerisinde Gazi Mustafa Kemal Paşa ile tekrar görüşme imkânı bulmuştur. 27 Şubat 1926 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Çankaya'da verdiği akşam yemeğine İzmir ve Balıkesir heyetleriyle birlikte, Erzurum heyeti de katılmıştır.⁴⁹

Dâhiliye Vekâletinin 18 Ocak 1926 tarihli yazısında, seçilen heyet tarafından evin tapusunun ve anahtarının Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya takdim edileceği bildirilmişti. Ancak heyet Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaretinde yalnızca evin anahtarını sunmuştur. Bunun nedeni, tapunun zamanında hazırlanamayıştıdır.

Yukarıda açıklanan tapu kayıtları incelendiğinde, Erzurum Vilayeti Meclis-i Umumisinin 31 Aralık 1925 tarihli toplantısında, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya evin bedelsiz olarak hediye edilmesi kararı alındığı görülmektedir. Ancak ev o tarihte Erzurum Vilayeti İdare-i Hususiyesine ait değildir. Ev, 8 Şubat 1926 tarihinde Erzurum Vilayeti İdare-i Hususiyesi tarafından Hazineden satın alınmış ve aynı gün Gazi Mustafa Kemal Paşa adına tapuya kaydı yapılmıştır. Bu iki işlem tapu defterinde aynı sayfada ve alt alta yer almıştır.⁵⁰

Bu tapu bilgilerinden hareketle, 22 Ocak 1926'da yola çıkan heyete, Ankara'da Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya verilmek üzere herhangi bir tapunun hazırlanamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü 22 Ocak 1926'da, ev henüz Erzurum Vilayeti İdare-i Hususiyesine ait değildir.

Heyetin verdiği bilgidен, 2 Şubat ile 17 Şubat 1926 tarihleri arasında İstanbul'da kaldığı anlaşılmaktadır. Ankara'ya bir an önce gitmek isteyen heyetin İstanbul'da 15 gün kalmasının sebebinin, arkalarından gönderilecek tapuyu beklemek amacıyla olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, o mevsimde ulaşım imkânının zor olması nedeniyle, tapunun kendilerine yetişmeyeceği anlaşılsa, heyet Ankara'ya devam etmiştir. Evin tapusu ise daha sonra teslim edilmiş olmalıdır.

Hediye edilişi sonrasında evin ne amaçla kullanıldığı sorusu üzerine araştırma yapıldığında, Mustafa Kemal Paşa'nın, Erzurum'da ve Samsun'da kendisine hediye edilen evleri, 1926 yılında, vergi, tamirat gibi masrafları mahallince te-

49 **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Şubat 1926, s. 1.

50 **ETZD**, C: 44, S: 63, SR: 4, 5.

min edilmek üzere, mahalli Cumhuriyet Halk Fırkalarının istifadesine bıraktığı görülmektedir.⁵¹

Evlerin, mahalli Cumhuriyet Halk Fırkalarının istifadesine bırakılması hakkında, Mustafa Kemal Paşa tarafından veya Riyaset-i Cumhur Baş Kitabeti tarafından yazılan bir belge Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtib-i Umumisinin 14 Ağustos 1926 tarihinde İsmet Paşa'ya gönderdiği yazıda bu belgenin varlığı şu şekilde açıkça ifade edilmektedir: “Gazi Paşa Hazretlerinin Erzurum ve Samsun’da mutasarrıf buldukları haneleri mahalli Cumhuriyet Halk Fırkalarının istifadelerine terk buyurdıkları hakkında riyaset-i cumhur baş kitabetinden alınan tezkire...”⁵².

Aynı gün İsmet Paşa'nın, Riyaset-i Cumhur Başkâtibi Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey'e gönderdiği yazıda da bu bilgi bulunmaktadır. İsmet Paşa yazısında, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki ve Samsun'daki evlerinin mahalli Cumhuriyet Halk Fırkalarının istifadesine terk olunmasından dolayı, Cumhuriyet Halk Fırkası adına teşekkürlerini sunmuştur.⁵³

Yapılan önceki çalışmalarda, Erzurum'daki evin başka maksatlarla kullanıldığına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Fahrettin Kırzioğlu, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a ikinci gelişinde, 1 Ekim 1924 tarihinde evi ziyareti sırasında, bu evde en yüksek rütbeli komutanın oturmasını istediği bilgisini vermiştir. 1930 ile 1934 yılları arasında Salih Omurtak Paşa, ondan önce ve sonra da Kolordu Komutanları bu evde oturmuştur.⁵⁴ Mehmet Önder de, evin 1930 ile 1934 yılları arasında Kolordu Komutanlığına lojman olarak kullanıldığını belirtmiştir.⁵⁵ Bu bilgilerden, evin mahalli Cumhuriyet Halk Fırkasınca kullanılmadığı, lojman olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu kullanıma ilişkin bir belge arşivde bulunmamaktadır.

Erzurum'daki evin aksine, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'daki evi mahalli Cumhuriyet Halk Fırkasınca kullanılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Kasım 1930 tarihli Samsun gezisine ilişkin olarak basında yer alan bir haberde, “Gazi Hazretleri Cumhuriyet Halk Fırkası olan kendi evlerine inmişler...” bil-

51 **BCA**, Fon Kodu:30.10, Kutu No:198, Dosya No:355, Sıra No:17, Sayfa No:3.

52 **BCA**, FK:30.10, K:198, D:355, SR:17, Sayfa No:2.

53 **BCA**, FK:30.10, K:198, D:355, SR:17, Sayfa No:1.

54 Kırzioğlu, a.g.m., s. 192, 196.

55 Önder, Atatürk Evleri..., a.g.e., s. 34.

gisi bulunmaktadır.⁵⁶ Bu haberden anlaşılmaktadır ki, Samsun'daki evi mahalli Cumhuriyet Halk Fırkasınca o dönemde kullanılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'ya Erzurum'da hediye edilen bu ev, kendisine hediye edilen üçüncü ev olmuştur. Daha öncesinde, Bursa Belediyesi tarafından 20 Ocak 1923'te Bursa'da bir köşk, Samsun Belediyesi tarafından 20 Eylül 1924'te Samsun'da bir ev hediye edilmişti.⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da ve Samsun'daki evleri için böyle bir tasarrufta bulunurken, Bursa'daki köşkünün hariç tutması dikkat çekicidir. Bunun iki nedeninin olabileceği düşünülmektedir. Birincisi, evlerin konumu dolayısıyla mahalli Cumhuriyet Halk Fırkalarının kullanım imkânıdır. Erzurum ve Samsun'daki evler konumu nedeniyle böyle bir kullanım imkânı sağlarken, şehir dışında olan Bursa'daki köşkün bu amaçla kullanılamayacağı görülmektedir.

İkinci neden ise Mustafa Kemal Paşa'nın ileride bu şehirlere gitme olasılığıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın, daha sonra sık olarak gidemeyeceğini düşündüğü evlerini mahalli Cumhuriyet Halk Fırkalarının istifadesine bırakırken, yoğun olarak gidebileceğini düşündüğü Bursa'daki köşkünün hariç tutmak istediği anlaşılmaktadır. Kendisine ev hediye edildikten sonra bu şehirlere yaptığı ziyaretler incelendiğinde, Erzurum'a hiç gitmediği, Samsun'a iki kez, Bursa'ya ise on bir kez gittiği görülmektedir. Bu durum ikinci tespiti desteklemektedir.⁵⁸

ATATÜRK'ÜN VEFATI SONRASINDA EV İLE İLGİLİ YAŞANILAN GELİŞMELER

Evin Atatürk'ün Kanuni Varisi Makbule Boysan'a İntikali

Erzurum'daki ev üzerine yapılan önceki çalışmalarda, Atatürk'ün vefatı sonrasında ev ile ilgili olarak farklı bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Mehmet Önder, Atatürk'ün vefatından sonra evin Çocuk Esirgeme Kurumuna verildiğini, 1984 yılında da Kültür Bakanlığına devredilerek, Atatürk Evi olarak düzenlendiğini belirtmiştir.⁵⁹

56 **Milliyet**, 25 Kasım 1930, s. 1.

57 Önder, *Atatürk Evleri...*, **a.g.e.**, s. 31, 32, 44.

58 Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s. 91, 145, 299.

59 Önder, *Atatürk Evleri...*, **a.g.e.**, s. 35.

Enver Konukçu, Atatürk'ün, kendine ait malları millete bağışladığından, bu evin de resmi ikametgâh yapıldığını, son olarak Çocuk Esirgeme Kurumuna ait çocuk yuvası olarak kullanıldığını belirtmiştir. Enver Konukçu bundan farklı bir tespit daha yaparak, Atatürk'ün kanuni varisi Makbule Boysan'ın, evi hayır işlerine devrettiğini, Çocuk Esirgeme Kurumunun malı olduğunu da açıklamıştır.⁶⁰

Fahrettin Kırzioğlu Erzurum'daki ev üzerine yaptığı çalışmasında, yaşlı Erzurumlulardan ve Çocuk Esirgeme Kurumu Erzurum Şubesinde aldığı bilgiyi nakletmiştir. Bu bilgiye göre, Atatürk'e hediye edilen köşkler ve evler, kanuni varisi Makbule Boysan tarafından hayır kurumları ve derneklere tapularıyla birlikte armağan edilmiştir. Bu ev de Erzurum Çocuk Esirgeme Kurumunun malı olmuştur.⁶¹ İbrahim Ethem Atnur'da, Fahrettin Kırzioğlu'nun vermiş olduğu bu bilgiyi benimseyerek, çalışmasında aynen kullanmıştır.⁶²

Yapılan önceki çalışmalarda iki farklı sonuca ulaşıldığı görülmektedir. Bunların birincisi, evin Atatürk tarafından bağışlandığı şeklindedir. İkincisi ise, Atatürk'ün vefatından sonra evin Çocuk Esirgeme Kurumuna verildiğine ya da Atatürk'ün kanuni varisi Makbule Boysan tarafından Erzurum'daki Çocuk Esirgeme Kurumuna armağan edildiğine ilişkindir. Her iki sonuç da aşağıda ele alınmıştır.

Atatürk, 11 Haziran 1937 tarihinde Başvekâlete gönderdiği yazıda, çiftliklerini bağışlamaya karar verdiğini belirtmiş, çiftliklerin arazisi ile tesisat ve demirbaşlarını gösteren listeyi yazısına ilişik olarak koyarak, gerekli kanuni işlemin yapılmasını istemiştir. İlişik listede, Ankara'da Orman Çiftliği, Yalova'da Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dört Yol'da Karabasamak Çiftliği ve portakal bahçesi, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliğine ait bilgiler yer almaktadır.⁶³ Bu çiftlikler arasında Erzurum'daki eve ilişkin bir bilgi yoktur. Yani Atatürk çiftliklerini bağışlarken Erzurum'daki evini bağışlamamıştır.

Atatürk 5 Eylül 1938 tarihinde yazdığı vasiyetnamesiyle sahip olduğu bütün nakit ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkullerini

60 Enver Konukçu, **Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum**, Eser Ofset, Erzurum, 1999, s. 64, 365.

61 Kırzioğlu, a.g.m., s. 196.

62 Atnur, a.g.m., s. 317.

63 **BCA**, Fon Kodu:30.10, Kutu No:2, Dosya No:12, Sıra No:5.

Cumhuriyet Halk Partisine, belirli şartlar altındabağışlamıştır.⁶⁴ Görüldüğü gibi vasiyetinde de Erzurum'daki evi bağışladığına dair bir bilgi yer almamıştır.

Yapılan bu açıklamalardan, önceki çalışmalarda elde edilen birinci sonucun, yani evin Atatürk tarafından bağışlandığı bilgisinin hatalı olduğu anlaşılmaktadır. Tapu kayıtları üzerinde yapılan incelemede, Atatürk'ün vefatı sonrasında Erzurum'daki evin, Makbule Boysan'a intikal ettiği görülmektedir.

Atatürk'ün vefatı sonrasında ev, Ankara Birinci Hukuk Dairesinin 7 Aralık 1938 tarih ve 1627 karar sayılı veraset ilamı gereğince, Atatürk'ün kanuni varisi olan kız kardeşi Makbule Boysan adına, 5 Ağustos 1939 tarihinde tapuya tescil edilmiştir.⁶⁵

Önceki çalışmalarda elde edilen ikinci sonuç, Atatürk'ün vefatından sonra evin Çocuk Esirgeme Kurumuna verildiği ya da Atatürk'ün kanuni varisi Makbule Boysan tarafından Erzurum'daki Çocuk Esirgeme Kurumuna armağan edildiğine ilişkindi. Yine tapu kayıtlarından hareketle, ikinci sonucun da hatalı olduğu anlaşılmaktadır.

Erzurum'daki ev daha sonraki dönemde, Makbule Boysan tarafından 10.000 lira karşılığında Çocuk Esirgeme Kurumuna, Erzurum Çocuk Yuvası olarak kullanılmak üzere satılmıştır. Ev, İstanbul Eyüp Tapu Sicil Muhafızlığının 12 Ekim 1944 gün ve 1033 sayılı tezkeresiyle gönderilen 620/1944 yevmiye numaralı resmi senedi sonrasında, 19 Ekim 1944 tarihinde Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi adına tapuya tescil edilmiştir.⁶⁶

Evin Müze Haline Dönüştürülmesi

Tapu kaydında Yukarı Mumcu Mahallesi, Cami ve Dabakhane Sokağı, Pafta No: 18, Ada No: 590, Parsel No:16 olarak tanımlanan evin, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi adına tapuya kaydı yapıldıktan sonra, devlet teşkilatındaki değişikliklere paralel olarak, ileriki dönemde tapuya tekrar kayıtdildiği görülmektedir. Ev önce, 24 Ocak 1984 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü adına tapuya kayıt edilmiştir. 29 Mayıs 1989 tarihinde ise, Başbakanlık Sosyal

64 **Ulus**, 29 Kasım 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1938, s. 1, 3; **Akşam**, 29 Kasım 1938, s. 1.

65 **ETZD**, Cilt No:97, Sayfa No:125, Sayı No:12.

66 **ETZD**, Cilt No:119, Sayfa No:116, Sayı No:25.

Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü adına kaydedilmiştir. Söz konusu ev, 29 Mart 1996 tarihinde korunması gereken kültür varlığı olarak kabul edilmiştir.⁶⁷

Ev, Çocuk Esirgeme Kurumuna satıldıktan sonra Çocuk Esirgeme Kurumu Erzurum Şubesi olarak kullanılmıştır. Ev bir dönem 60 kadar bakıma muhtaç çocuğu barındırmıştır.⁶⁸ Ev önceleri bu amaçla kullanılmış, daha sonra onarılarak 3 Ekim 1984 tarihinde Atatürk Evi Müzesi olarak ziyarete açılmıştır.⁶⁹

Atatürk Evi Müzesi olarak kullanılmaya başlandıktan sonra, ev ile ilgili olarak iki çalışma başlatılmıştır. Birincisi evin çevresinin kamulaştırılmasına yönelik girişimdir. İkincisi ise evin yeniden düzenlenmesine ilişkin bir çalışma olmuştur.

Erzurum Müze Müdürlüğü'nün 4 Ağustos 2000 tarih ve 416 sayılı yazısı sonrasında Erzurum Valiliği, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne 9 Ağustos 2000 tarihinde gönderdiği yazıyla, Atatürk Evi Müzesinin çevresinin kamulaştırılması isteğinde bulunmuştur. Kamulaştırmayla ilgili olarak gerekli kroki ve malikler listesi gibi bilgiler de yazıya ek olarak sunulmuştur.⁷⁰

Erzurum Valiliğinin kamulaştırma isteği Kültür Bakanlığınca uygun bulunmuş, kamulaştırma işlerine başlanılmasını içeren yazı 11 Eylül 2000 tarihinde Erzurum Valiliğine gönderilmiştir.⁷¹

Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Kültür Bakanlığının kamulaştırma çalışmalarına başlanması hakkındaki yazısı gereğince, İl Özel İdare Müdürlüğüne 9 Ekim 2000 tarihinde gönderdiği yazıda, Atatürk Evi Müzesinin çevresinin kamulaştırma çalışmalarına başlanılabilmesi için, "Kamu yararı" kararı alınmasını istemiş, konuyla ilgili gerekli bilgileri de yazıya ek olarak koymuştur.⁷²

Çalışmaların tamamlanması sonrasında Erzurum Valiliği, Atatürk Evi Müzesinin çevresinin kamulaştırılması için 59.300.000.000 TL'nin ödenmesi

67 **Erzurum Tapu Kütüğü**, Cilt No:1, Sahife No:40.

68 Kırzioğlu, a.g.m., s. 196.

69 **Erzurum Atatürk Evi Müzesi Broşürü**.

70 T.C. Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğü'nün 9 Ağustos 2000 tarih ve B.16.0.PER.4.25.00.00/720-1355 sayılı Kamulaştırma konulu yazısı.

71 T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 11 Eylül 2000 tarih ve B.16.0.AMG.0.80.00.01/381 (25) 004649 sayılı ve Kamulaştırma konulu yazısı.

72 T.C. Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğü'nün 9 Ekim 2000 tarih ve B.16.0.PER.4.25.00.00/381-1725 sayılı Atatürk Evi Müzesi konulu yazısı.

gerektiğine ilişkin yazıyı 5 Ocak 2001 tarihinde Kültür Bakanlığına göndermiştir. Kültür Bakanlığı 2 Şubat 2001 tarihinde verdiği cevapta, konunun ödenekler ölçüsünde değerlendirilmesine çalışılacağını bildirmiştir.⁷³ Daha sonraki dönemde kamulaştırma için bir girişimde bulunulmadığından, bu çalışmadan bir sonuç alınamamıştır.

Kültür Bakanlığı 13 Kasım 2001 tarihinde, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü tarafından hazırlanan proje notlarını Erzurum Valiliğine göndererek, Erzurum Atatürk Evi'nin yeniden düzenlenmesine yönelik ikinci çalışmayı başlatmıştır. Yazıda, Erzurum Atatürk Evi'nin yeniden düzenlenmesine ilişkin olarak, ekte gönderilen raporda yer alan hususların ortak bir çalışma içinde yapılmasının uygun olacağı bildirilmiş, Erzurum Valiliği, Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı, 9'ncü Kolordu Komutanlığı ve Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünden alınacak maddi ve manevi desteğin belirlenmesi için bir çalışma başlatılması istenmiştir.⁷⁴

Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğü 4 Aralık 2001 tarihinde, Kültür Bakanlığının yukarıda açıklanmış olan yazısını ve projeyi, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğüne, 9'ncü Kolordu Komutanlığına ve Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığına göndererek, proje kapsamında yapılabilecek maddi ve manevi desteğin bildirilmesini istemiştir.⁷⁵

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı 7 Aralık 2001 tarihinde verdiği cevapta, Atatürk Evi'nin yeniden düzenlenmesine ilişkin proje kapsamında, Atatürk Evi'nin dış mekânlarının (çevre) düzenlemesi ile atölyelerinde yapılması mümkün olabilecek her türlü ahşap ve metal imalatının yapılması konularında maddi destekte bulunacaklarını ifade etmiştir.⁷⁶

Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 12 Mart 2002 tarihinde verdiği cevapta, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü tarafından hazırlanan proje ile tahmini bedele ilişkin dokümanı göndermiştir. Atatürk Üniversitesi projeye,

73 T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 2 Şubat 2001 tarih ve B.16.0.AMG.0.80.00.01/381 (25) 000882 sayılı yazısı.

74 T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 13 Kasım 2001 tarih ve 16.0.AMG.0.80.00.01/725 012025 sayılı ve Erzurum Atatürk Evi konulu yazısı.

75 T.C. Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğü'nün 4 Aralık 2001 tarih ve B.16.0.KÜL.4.25.00.00/720-2250 sayılı Atatürk Evi Müzesi konulu yazısı.

76 T.C. Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığının 7 Aralık 2001 tarih ve EBŞB.A. 01.10-2/239-197-597 sayılı Atatürk Evi Müzesi konulu yazısı.

Halıcılık Eğitim Merkezi tarafından halı zemin üzerine Atatürk'ün büyük boy portresini hediye ederek katılmıştır.⁷⁷

Erzurum Atatürk Evi ile ilgili olarak, Müze Müdürlüğünün öncülüğünde, ikinci girişimi destekleyecek şekilde bir çalışma da yapılmıştır. Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğüne bağlı olan Müze Müdürlüğü, 20 Haziran 2003 tarihinde İl Kültür Müdürlüğüne gönderdiği yazıda, Mustafa Kemal Atatürk'ün bu evde konakladığı ifade edilmiş, Milli Mücadele yıllarında bu evde gerçekleşen birçok önemli olayın halka en iyi şekilde anlatılmasının önemi vurgulanmıştır. Yazıda, Kültür Bakanlığınca büyük onarımların yapıldığı, ancak teşhir tanzim çalışmalarının tamamlanarak 23 Temmuz 2003 tarihinde ziyarete açılabilmesi için bazı mefruşat malzemelerine ihtiyaç duyulduğu, bazı eski malzemenin de onarılması gerektiği belirtilmiş, bu ihtiyaçların karşılanması için girişimde bulunulması istenmiştir.⁷⁸ Çalışmalar tamamlandıktan sonra ev, Atatürk Evi Müzesi olarak hizmete açılmıştır.

Atatürk Evi Müzesi bu çalışmayla yeniden düzenlendiğinde, ev halen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne aitti. Ev, daha sonrakı bir kanun gereğince Hazine adına tapuya kaydedilmiştir.

Erzurum Valiliği Defterdarlık Milli Emlak Müdürlüğü 27 Mayıs 2006 tarihinde Tapu Sicil Müdürlüğüne gönderdiği yazıyla, 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu hükümlerine göre, genel bütçe kapsamına alınan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne ait taşınmaz malların, söz konusu Kanun gereğince Hazine adına tescilinin yapılmasını ve düzenlenecek tapu senetlerinin gönderilmesini istemiştir.⁷⁹

Milli Emlak Müdürlüğünün bu yazısı gereğince, Atatürk Evi Müzesi, 1 Haziran 2006 tarihinde kamu adına tescil edilerek Maliye Hazinesi adına tapuya kaydı yapılmıştır.⁸⁰

Atatürk Evi Müzesinin, müzenin oluşturulmasını sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığına devredilmesi ise daha sonraki yıllarda gerçekleşmiştir.

77 T.C. Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün 12 Mart 2002 tarih ve B.30.2.ATA.0.70.71.00/04-1414 003447 sayılı Atatürk Evi konulu yazısı.

78 T.C. Erzurum Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Müze Müdürlüğünün 20 Haziran 2003 tarih ve B.16.0.AMG. 4.25.00.00/709-395 sayılı Atatürk Evi konulu yazısı.

79 Erzurum Valiliği Defterdarlık Milli Emlak Müdürlüğünün 27 Mayıs 2006 tarih ve B.07.4. DEF.025.06/2333 sayılı tescil konulu yazısı.

80 ETK, C: 1, S: 40.

Kültür ve Turizm Bakanlığı 29 Nisan 2009 tarihinde Maliye Bakanlığına gönderdiği yazıyla, Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 22 Mart 1996⁸¹ tarih ve 743 sayılı karar ile tescil ettiği, Hazine mülkiyetinde bulunan ve Atatürk Evi Müzesi olarak hizmet veren taşınmazın, kendilerine tahsis edilmesini istemiştir.⁸²

Bu istek uygun bulunmuştur. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Müdürlüğü 15 Temmuz 2009 tarihinde gönderdiği cevap yazısıyla, Hazineye ait olan, Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Yukarı Mumcu Mahallesi, Salim Mevkiinde Ada No: 590, Parsel No: 16 olan, 797,20 metrekare⁸³ taşınmazın, Atatürk Evi Müzesi olarak kullanılmak üzere, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne tahsis etmiştir.⁸⁴ Ev halen Atatürk Evi Müzesi olarak hizmet vermektedir.

---

81 “Yukarıda belirtildiği gibi, Erzurum Tapu Kütüğünde bu tarih 29 Mart 1998 olarak gösterilmiştir.”

82 Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 29 Nisan 2009 tarih ve B16.0.KVM.0.10.03.00/41/49-81906 sayılı tahsis konulu yazısı.

83 “5 Ağustos 1939 tarihli tapu kaydında, evin 781 metrekare arsa üzerinde bulunduğu belirtilmişti.” **ETZD**, C: 97, S: 125, SY: 12.

84 T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Müdürlüğünün 15 Temmuz 2009 tarih ve B.07.0.MEG.0.05.00.01/ 3121-110912 032462 sayılı ve tahsis konulu yazısı.

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da bulunduğu sürenin büyük çoğunluğunda arkadaşlarıyla birlikte kaldığı bu evi, konut olarak kullanmanın ötesinde, Milli Mücadeleyi yürüttüğü bir çalışma ortamı, bir karargâh olarak kullanmıştır.

O günlerde karşılaşılan sorunların çözümünün dışında, Cumhuriyetin ilanı gibi, gelecekte yapılacak işlerin de Mustafa Kemal Paşa tarafından dile getirilmesi, evde görüşülen konuların önemini ortaya koymaktadır.

Evde görüşülen konular ve alınan kararlar dikkate alındığında, Milli Mücadelenin planlanmasında ve yürütülmesinde bu evin önemli bir işlevinin olduğu, bu nedenle Atatürk'ün hayatında önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Vatanın kurtarılması için bu evde yapmış olduğu çalışmalar nedeniyle, 31 Aralık 1925 tarihinde, evin Mustafa Kemal Paşa'ya hediye edilmesi kararı alındığında, ev henüz Erzurum Vilayeti İdare-i Hususiyesine ait değildir. Evin, satın alınmasından yaklaşık 40 gün önce hediye edilmesi kararının alınması, Şapka İktisası Hakkındaki Kanun öncesinde Erzurum'da görülen tepkiler nedeniyle, Erzurumlular, bu olayın etkisiyle, Mustafa Kemal Paşa'nın gönlünü almak istemiş ve hemen evin hediye edilmesine karar vermiştir.

Böylece, garip bir tesadüf olarak, ileride şapka giyileceğini ilk kez açıkladığı yer olan bu ev, Şapka İktisası Hakkındaki Kanun öncesinde Erzurum'daki tepkiler nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'ya hediye edilmiştir.

Erzurum heyetince evin tapusunun ve anahtarının Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesi amaçlanmış, ancak evin satın alınması ve Mustafa Kemal Paşa adına tapusunun hazırlanması yetişmediği için, heyet tarafından yalnızca anahtarı teslim edilebilmiştir.

Hediye edildiği yıl, Mustafa Kemal Paşa tarafından evin kullanımının mahalli Cumhuriyet Halk Fırkasına bırakılma nedeni, hem evin konumu dolayısıyla bu amaçla kullanıma uygun olması, hem de Mustafa Kemal Paşa'nın daha sonra Erzurum'a gitme olasılığının az olmasıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a daha sonra hiç gitmemesi bu tespiti doğrulamaktadır.

Atatürk, çiftliklerinin bağışında ve vasiyetinde evi bağışlamadığından, vefatı sonrasında ev kanuni varisi Makbule Boysan'a kalmıştır. Makbule Boysan ise, bilinenin aksine, evi bağışlamamış, satmıştır.

Ev, Çocuk Esirgeme Kurumunun malı olmasına rağmen, 1984 yılında Atatürk Evi Müzesi olarak hizmet vermeye başlaması, 2001 ile 2003 yılları arasında Kültür Bakanlığının girişimi ile Atatürk Evi Müzesinin yeniden düzenlenmesi, resmi kurumların, Atatürk'ün hatırasını bu evde yaşatmak arzusundan kaynaklanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

Erzurum Tapu Kütüğü.

Erzurum Tapu Zabıt Defterleri.

T.C. Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün Resmi Yazısı.

T.C. Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığının Resmi Yazısı.

T.C. Erzurum Valiliğinin Resmi Yazıları.

T.C. Kültür Bakanlığının / Kültür ve Turizm Bakanlığının Resmi Yazıları.

T.C. Maliye Bakanlığının Resmi Yazısı.

Resmi Yayınlar

Erzurum Atatürk Evi Müzesi Broşürü, T.C. Erzurum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

TBMM Zabıt Cerideleri.

TBMM Gizli Celse Zabıtları.

Gazeteler

Akşam.

Cumhuriyet.

Hâkimiyet-i Milliye.

Milliyet.

Ulus.

Kitap ve makaleler

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2007.

ATNUR, İbrahim Ethem, “Erzurum’dan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’e Armağan: Atatürk Evi”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 11, S: 27, Erzurum, 2005, s. 311-323.

DURSUNOĞLU, Cevat, **Milli Mücadelede Erzurum**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

KARABEKİR, Kazım, **İstiklal Harbimiz-1**, (Yayına Hazırlayan Faruk Özerergin), Emre Yayınları, İstanbul, 2000.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, "Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki Evi", **50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi**, Cilt:1, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1973, s. 189-196.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

KONUĞÇU, Enver, **Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum**, Eser Ofset, Erzurum, 1999.

ORBAY, Rauf, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1988.

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975.

ÜNAL, Sami (Haz.), **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2003.

YİĞİT, Nuyan, **Atatürk'le Otuz Yıl İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2006.